

RECENSIONER

Åldrandets betydelser. Lars-Eric Jönsson & Susanne Lundin (red.). Studentlitteratur, Lund 2007. 228 s. ISBN 978-91-44-93421-8.

Stora andelar av världens befolkningar står inför en omvandling i befolkningsstrukturerna. Generellt talas om en åldrande befolkning som en effekt av såväl minskat barnafödande som ökad livslängd. Den här förväntade förändringen har i flera fall lett till ett ökat intresse inte bara för äldre – som är den kategori människor som antas öka proportionellt. Även intresset för ålder mer generellt tycks ha tilltagit. I Sverige har det under senare år kommit ett antal studier som fokuserar ålder som kulturellt fenomen. Antologin *Åldrandets betydelser* är ett exempel på denna produktion. Det är en bok som huvudsakligen samlar bidrag från disciplinerna etnologi och sociologi.

I inledningen gör redaktörerna Lars-Eric Jönsson och Susanne Lundin klart vad som står i fokus: ”Parallellt med de kroppsliga förändringar som driver människan genom livet finns sålunda kulturellt skapade tillstånd och strukturer som hjälper oss att handskas med och förstå den kroppsliga och sociala omvandling som det innebär att åldras” (s. 18). Inledningen ger också en beskrivning av vad redaktörerna uppfattar som ett framträdande drag i nutida västerländska samhällen, nämligen att människor vill leva länge, de vill ha långa liv, men de vill inte åldras.

Denna ovilja kan såklart ha med rädsla för döden att göra, eller med oro inför vad eventuella åldersförändringar ska komma att innebära för en. Men det verkar också rimligt att tänka sig att oviljan att åldras även har att göra med hur åldrande conceptualiserats kulturellt. Inte många vill identifiera sig med en kategori som är laddad med elände i en kultur som, vilket flera av antologins författare nämner, lyfter fram ungdomlighet som något eftersträvarsvärt.

Två typer av dikotomier återkommer när antologins författare tar sig an sitt ämne. Den första handlar om uppdelningen mellan något givet och fast å ena sidan och något naturligt å den andra. Denna dikotomi visar sig i synen på åldrande som en naturlig process kontra

synen på åldrande som något som kan ske på olika sätt. Den är märkbar då ohälsa diskuteras som antingen en given del i åldrandeprocessen eller som ett medicinskt problem som kan behandlas. Uppdelningen är också märkbar när själva kronologiseringen av ålder diskuteras. Man kan då utgå från en kronologi byggd på givna faser (livsfaser eller antal år t.ex.) eller se åldrandet som en konstruktion med grumlad kronologi där helt andra saker än antal år avgör hur en människas ålder uppfattas.

Den andra dikotomin beskriver en mer normativ uppdelning och utgår från hur åldrandet (framför allt det kronologiska) laddas. Här kan man se hur åldrandet å ena sidan uppfattas i termer av förfall, å andra sidan som möjlighet till personlig utveckling, ökad erfarenhet och klokhet. Denna ofta värderande uppdelning kan ha betydande konsekvenser. Det påverkar människors självbild och möjlighet att identifiera sig som äldre, det påverkar vad som ses som ett ”gott” åldrande och i sista hand tycks det spela roll när man bedömer människovärde.

Här rör flera av antologins bidrag vid den diskussion som andra fält (bl.a. genusteoretiska och postkoloniala) grundligt har problematiserat. De kulturella konstruktionerna av olika åldrar – oavsett om de är laddade med positiva eller negativa egenskaper – tycks på ett intrikat sätt ändå återinstallera ålder som ett betydelsefullt kriterium. Trots att man så att säga ständigt konstruerar alternativa sätt att tala, tänka och leva ålder som kringgår det strikt kronologiska, så låses tänkandet vid just denna tidsliga process och ”kronologisk ålder” fortsätter (liksom kön i relation till genus) att skrivas fram som en möjlig grund.

Åldrandets betydelser inleds med ett bidrag skrivet av Anne Leonora Blaakilde. Att just detta bidrag valts som det första av de empiriska kapitlen känns givet, eftersom det är den text som tydligast tar ett begreppsligt grepp om ålder. I ”Löper tiden från Kronos?” beskriver Blaakilde kronologiseringens betydelse för våra åldersföreställningar. Genom att skissera tre förhållningssätt – prekronologisk, kronologisk och postkronologisk tid – visar hon på kontingensen i betydelsen av ålder, men också på hur vi, trots postkronologiska tendenser,

organiserar samhället och synen på individer efter det kronologiska paradigmet.

Ett annat paradigm som tycks förhärskande när normer kring åldrande diskuteras är vad som ibland omnämns som aktivitetsparadigmet. Detta paradigm är starkt inom vården och relateras emellanåt till individualiserande och även neoliberaliserande tendenser i samhället. I både Markus Idvalls artikel om äldre på väntelistan till njurtransplantation och Susanne Lundins artikel "Gamla kroppar och nya tekniker" synliggörs hur inte bara kronologisk ålder och förväntad livslängd utan också patientens hälsa och livsföring är avgörande när man förhandlar och rangordnar köer i vården, och i förlängningen i diskussionen om "människovärde".

Som alltid när vida kategoriseringar används riskerar benämningar grundade på ålder att verka homogeniserande. Sverker Hyltén-Cavallius beskriver i "Lika gamla leker bäst" hur en sådan homogenisering också sker aktivt inom ramen för musikverksamheter som riktar sig specifikt mot äldre. I sin analys visar han hur en viktig funktion för verksamheterna var att gestalta likhet, och Hyltén-Cavallius ger många sinsemellan olika exempel på hur denna likhet tog sig uttryck och hur likheten också bidrog till skapandet av generation genom sina nostalgiska tillbakablickar. Att ett sådant likhetsskapande kan vara starkt bekräftande och "trevligt", vilket var ett vanligt ord för att beskriva verksamheten, är klart. Att det också bidrar till exkludering av en hel mängd människor ligger också i sakens natur. När Hyltén-Cavallius visar hur musikverksamheterna för äldre relaterar till ett nationellt projekt blir detta tydligt och en redan bra artikel får ett ytterligare lyft.

Om människors egna förståelser av åldrande och hög ålder handlar flera bidrag. Sandra Torres och Gunhild Hammarström beskriver hur äldre med begynnande åldersförändringar och funktionsnedsättningar förhåller sig till sitt åldrande. De intervjuade sammanlänkade åldrande med ohälsa och författarna påpekar hur denna konstruktion av hög ålder användes strategiskt. Ibland kunde hög ålder anges som en självbeskrivning för att förklara och legitimera egna erfarenheter och känslor. Andra gånger tog informanterna istället avstånd från en självbeskrivning som äldre.

Även Anne-Marie Palms bidrag berör hur människor påverkas av sina förståelser av ålder. Utifrån sin erfarenhet som terapeut beskriver hon hur man kan arbeta med dessa tillskrivningar för att omvärdera betydelser av ålder och hur ålder också kan användas som ett redskap för reflexivitet.

Lars-Eric Jönssons bidrag behandlar i stället hur ålder använts inom den anstaltsbundna psykiatrin för att kategorisera människor. Artikeln ger exempel på hur det är egenskaper, särskilt arbetsförmåga och ansvarstagande, relaterade till ålder som avgör hur en människa benämns, snarare än personens levda år. I botten ligger en utvecklingstanke och en föreställning om en under livet naturlig utveckling av förmågor. Det som i dag ofta framhålls som något positivt – att ha barnsinnet kvar – är inte lika positivt om man i stället kallar det för "att vara barnslig", vilket Billy Ehn diskuterar i sitt bidrag. När Jönsson avrundar sitt kapitel är det också det maktutövande som dylika benämningar innebär som lyfts fram. Inom psykiatrin var dessa benämningar nära sammanbundna med patienternas rättigheter och patienterna själva hade föga att invända mot journalernas kronologiseringar.

Bokens titel är tvetydig. "Åldrande" är i *Åldrandets betydelser* starkt förknippat med äldre och identiteter och föreställningar knutna till äldres åldrande – majoriteten av artiklarna har fokus riktat mot de högre åldrarna. Men ordet åldrande kan också förstås som det åldrande som allt levande genomgår hela tiden, oavsett hur gamla vi är. Ett par av antologins artiklar har ett sådant angreppssätt och det är också på så sätt som många vill formulera forskningsfältet om ålder och åldrande i dag.

Som de flesta antologier lider också denna av att vara spretig, något som möjligen kunnat avhjälpas med en diskuterande avslutning där de olika bidragens slutsatser hade kunnat stötas och blötas. I en sådan hade man också kunnat föra diskussionen till en högre nivå. Eftersom boken så tydligt introduceras med förklaringen att här är det ett kulturanalytiskt och samhällsvetenskapligt perspektiv som står i centrum, och eftersom flera bidrag påpekar att ett problem med ålderskategoriseringar är att de verkar homogeniserande, så hade man kunnat förvänta sig ännu mer av intersektionella analyser och slutsatser.

Jag tycker att *Åldrandets betydelser* är en bra bok som introducerar kultur- och samhällsvetenskapliga perspektiv på åldrande väl och som ger intressanta exempel på hur man kan tänka kulturanalytiskt kring ålder och åldrande på skilda empiriska fält. De olika bidragen får läsaren att inse att ålderskategoriseringar inte är något oskyldigt utan att de är delaktiga i maktutövanden som organiserar långt mer än man först kan tro.

Anna Sofia Lundgren, Umeå